

Det er imidlertid i dette perspektiv også nødvendigt at holde fast i, at perestrojka handler om politik i ordets egentlige forstand, om valget mellem alternative værdier og holdninger. På tværs af al diskussion om økonomisk effektivitet og ydre tvang, står Gorbatsjov og hans allierede klart for en politik, der sætter den økonomiske vækst og effektivitet over hensynet til social lighed og tryghed. Omvendt er Gorbatsjovs modstandere i den økonomiske politik ikke kun bureaukratiske mørkemænd, der hæger om egne privilegier. Mange af dem, der er skeptiske over for reformerne, frygter oprigtigt, at sociale værdier som tryghed, lighed og social solidaritet, sættes over styr i jagten på øget effektivitet og økonomisk vækst. Men dette dilemma er naturligvis ikke kun Gorbatsjovs. Det er det samme dilemma, der står centralt på den hjemlige politiske scene. Det er derfor heller ikke overraskende, at det er i holdningerne, at de to bøger mest markant adskiller sig fra hinanden. Keiding synes her at hælde i konservativ retning (i det sovjetiske politiske spektrum). Det kommer for eksempel til udtryk, når han flere steder i bogen afviser øget ulighed og arbejdsløshed som acceptable instrumenter i den økonomiske politik, og når han beskriver den sovjetiske arbejdsplads som »sympatisk afstresset sammenlignet med hvad vi kender« (s. 60). Jakobsen og Karup Pedersen fremtræder klarere som perestrojka-tilhængere, selvom de erkender at være usikre med hensyn til (eller rettere uenige om), hvor langt Sovjet kan gå i retning af marked, privatisering og ulighed uden at give køb på socialistiske principper (s. 131).

Men ret beset er det vel også her – i vadestedet mellem økonomiske nødvendigheder og socialistiske idealer – at såvel Gorbatsjov som den hjemlige venstrefløjdebatal i dag befinder sig.

Ole Nørgaard
Institut for Statskundskab

Jens-Jørgen Jensen (red.), *Europa i opbrud*, Esbjerg: Sydjysk Universitetsforlag, 1988, 249 s., kr. 150,00.

Der er grøde i litteraturen om de nye udviklinger i Europa – sikkerhedspolitisk, økonomisk, socialt –, ja, i det hele taget samfundsmæssigt. Den omtalte bog rummer ialt 12 bidrag fra en konference, som blev afholdt på Sydjysk Universitetscenter i august 1987. Det præger flere af dem, fordi forfatterne naturligt har fået lejlighed til at gøre tilføjelser, når de fandt, at udviklingen inden for deres emne var gået videre siden konferencen. Det gør dem ikke mindre læseværdige, men rejser et problem i forbindelse med sådanne faglige konferencer, hvor deltagerne i en rimelig trang til at være så aktuelle som vel muligt blot få måneder efter ønsker at føje yderligere til. Det kan give sådanne bidrag karakter af den dagsaktuelle reportage, som forskere nok ikke altid er de bedste til at lave.

En anden vanskelighed ved sådanne bidrag fra en konference er ofte, at det kan være vanskeligt at se, hvorledes bidragene hænger sammen, og hvorledes man fra

Det er imidlertid i dette perspektiv også nødvendigt at holde fast i, at perestrojka handler om politik i ordets egentlige forstand, om valget mellem alternative værdier og holdninger. På tværs af al diskussion om økonomisk effektivitet og ydre tvang, står Gorbatsjov og hans allierede klart for en politik, der sætter den økonomiske vækst og effektivitet over hensynet til social lighed og tryghed. Omvendt er Gorbatsjovs modstandere i den økonomiske politik ikke kun bureaukratiske mørkemænd, der hæger om egne privilegier. Mange af dem, der er skeptiske over for reformerne, frygter oprigtigt, at sociale værdier som tryghed, lighed og social solidaritet, sættes over styr i jagten på øget effektivitet og økonomisk vækst. Men dette dilemma er naturligvis ikke kun Gorbatsjovs. Det er det samme dilemma, der står centralt på den hjemlige politiske scene. Det er derfor heller ikke overraskende, at det er i holdningerne, at de to bøger mest markant adskiller sig fra hinanden. Keiding synes her at hælde i konservativ retning (i det sovjetiske politiske spektrum). Det kommer for eksempel til udtryk, når han flere steder i bogen afviser øget ulighed og arbejdsløshed som acceptable instrumenter i den økonomiske politik, og når han beskriver den sovjetiske arbejdsplads som »sympatisk afstresset sammenlignet med hvad vi kender« (s. 60). Jakobsen og Karup Pedersen fremtræder klarere som perestrojka-tilhængere, selvom de erkender at være usikre med hensyn til (eller rettere uenige om), hvor langt Sovjet kan gå i retning af marked, privatisering og ulighed uden at give køb på socialistiske principper (s. 131).

Men ret beset er det vel også her – i vadestedet mellem økonomiske nødvendigheder og socialistiske idealer – at såvel Gorbatsjov som den hjemlige venstrefløjdebatal i dag befinder sig.

Ole Nørgaard
Institut for Statskundskab

Jens-Jørgen Jensen (red.), *Europa i opbrud*, Esbjerg: Sydjysk Universitetsforlag, 1988, 249 s., kr. 150,00.

Der er grøde i litteraturen om de nye udviklinger i Europa – sikkerhedspolitisk, økonomisk, socialt –, ja, i det hele taget samfundsmæssigt. Den omtalte bog rummer ialt 12 bidrag fra en konference, som blev afholdt på Sydjysk Universitetscenter i august 1987. Det præger flere af dem, fordi forfatterne naturligt har fået lejlighed til at gøre tilføjelser, når de fandt, at udviklingen inden for deres emne var gået videre siden konferencen. Det gør dem ikke mindre læseværdige, men rejser et problem i forbindelse med sådanne faglige konferencer, hvor deltagerne i en rimelig trang til at være så aktuelle som vel muligt blot få måneder efter ønsker at føje yderligere til. Det kan give sådanne bidrag karakter af den dagsaktuelle reportage, som forskere nok ikke altid er de bedste til at lave.

En anden vanskelighed ved sådanne bidrag fra en konference er ofte, at det kan være vanskeligt at se, hvorledes bidragene hænger sammen, og hvorledes man fra

arrangørernes side har forestillet sig, at de alle sammen skulle bidrage til belysningen af et overordnet og samlet tema. Det er svært og forudsætter et langvarigt og krævende forarbejde foruden en stram ledelse eller redaktion. Men med det omfang sådanne konferencer har fået – både nationalt og internationalt – er det nok umagen værd at gennemtænke nøje, hvorfor netop den konkrete konference er vigtig, og hvad den kan bidrage med af originalt stof.

Når man har læst alle bidragene til denne bog kan man godt se et overordnet tema, men det er reelt overladt til læserens dybsindighed eller fantasi at finde det. For mig at se er det helt indlysende, at de tungeste og mest perspektiverende bidrag alle kredser om Tysklands-problemet. Det gælder Nikolaj Petersens bidrag om »Tysklandsspørgsmålet og den europæiske sikkerhed«, Morten Kelstrups om »SPD's Europapolitik« og Ole Wævers om »Sikkerhedsfigurer i vesttysk debat, 1983-1987«. Sidstnævnte bidrag er endvidere spændende, fordi Ole Wæver på en ny måde prøver at analysere indholdet i de sikkerhedsopfattelser, som kommer for dagen i den vesttyske debat. Jeg kan nu og da finde tankegangen indviklet, men det kan ikke afvises, at der ad denne vej vindes nye indsigter, som frugtbart kan supplere vore mere hævdvundne analysemåder. Men det bidrag som mest centralt forholder sig til konferencens overskrift – Europa i opbrud – er Egbert Jahns om »Europa, Østeuropa og Mellemeuropa«. Egbert Jahn giver her en meget nuanceret og sofistikeret fremstilling af, hvor mange og meget forskellige Europa-definitioner, der findes. Det drejer sig ikke om en semantisk leg til tidsfordriv på konferencer, men har et klart politisk indhold, som kan få vidtrækkende konsekvenser både for analyser og handlinger. Det er vel dybest set i denne forstand, at Europa er i opbrud og, som Egbert Jahn understreger det, reelt har været det længe, selvom de ydre manifestationer af dette opbrud først har fanget den bredere offentligheds opmærksomhed inden for de sidste 5-10 år.

De øvrige bidrag, der hver for sig rummer mange kvaliteter, forholder sig så godt som ikke til dette centrale tema. De bærer præg af en lang og hævdvunden tradition, som groft sagt har som hovedaxiom, at udviklingen i Europa først og fremmest beror på udviklinger i forholdet mellem USA og Sovjeunionen. Det gælder Morten Ougaards bidrag om »USA's position i det internationale system«, Ole Nørgaards om »Gorbatjov og Vesteuropa«, Jens-Jørgen Jensens om »Sovjetunionen og Østeuropa – nye tider med Gorbatjov?«, Søren Riishøjs om »EF-COMECON-forholdet« og til dels også Thomas Pedersens om »Europæiseringen af NATO«. Synspunktet er bestemt ikke uberettiget, men det medfører, at man i så fald må spørge sig selv, om Europa overhovedet er i opbrud eller bare ved at tilpasse sig en eventuel ny fase inden for globale udviklinger, som afgørende præges af forholdet mellem USA og Sovjetunionen. Den europæiske egendynamik forsvinder let i dette perspektiv – hvor meget man så end taler om »europæisering« og lignende.

Pierre Lemaitres bidrag om »Ungarn: Sikkerhedspolitik, sikkerhedspolitisk tænkning og socialismemodel« er en interessant lande-studie, der inden for de konkrete udviklinger, der er sket i Ungarn, demonstrerer, hvorledes store overordnede problemer af betydning for hele Europa kan være til diskussion inden for de enkelte europæiske stater. Men hvilke videre perspektiver, der kan ligge i den

ungarnske model går Pierre Lemaitre fornuftigvis ikke ind på. Det havde forudsat flere sammenlignelige landestudier, som der næppe endnu er forudsætninger for i det danske faglige miljø.

Afslutningsvis skal nævnes Bent Jensens bidrag om »Sovjetunionen og Norden« og Jan Åke Dellenbrants om »Sverige og Europa«. De er dels meget kortfattede og derfor oversigtlige, dels forekommer de i endnu højere grad end de øvrige bidrag at falde uden for bogens efterlyste tema. Ingen af disse to bidrag ser noget opbrud i Europa. Det kan være en sund skepsis over for den alt for euforiske tro på, at alt er under opbrud – men den må i givet fald argumenteres mere udførligt og direkte.

Bogen om »Europa i opbrud« rummer mange gode og tankevækkende bidrag, som både hver for sig og samlet kan give inspiration til overvejelserne om, hvor lidt eller meget Europa er i opbrud, hvad der er dynamikken i denne udvikling, og hvilke forventninger og forhåbninger man kan have til den. For nogles vedkommende måske også bekymringer. Netop det sidste kunne nok have været fremhævet noget mere – eventuelt ved inddragelsen af nogle markante franske synspunkter. På den anden side kan man savne en omtale af den langvarige opbrudsproces, som siden 1975 har fundet sted inden for CSCE – den såkaldte Helsinki-proces. Men sådan kan man altid udsende efterlysninger. Afgørende er, at bogen ligger på et kvalitetsniveau, som gør den frugtbar og vigtig.

Ole Karup Pedersen
Institut for Samfundsfag og Forvaltning

Torben Hviid Nielsen, *Samfund og magt. Om samfundstyper og mennesketyper*, København: Akademisk Forlag, 1988, 194 s., kr. 168,00.

Det er ikke mange bøger, der udgives på dansk om politisk idehistoriske emner, og når det endelig sker, er det som oftest oversættelser. Der er derfor al mulig grund til at modtage en original dansk analyse af den politiske idehistorie med interesse og forventning. Denne bog skuffer bestemt ikke sådanne forventninger. Den indeholder en flot tese, den er velskrevet, og den vidner om forfatterens store viden og sikre greb om tingene.

Bogens problemstilling er helt central for sociologien og politologien: Hvordan er samfund overhovedet mulige? Hvad binder egentlig samfund sammen? Udgangspunktet for bogen er, at dette grundlæggende spørgsmål i dag er forvandlet til et spørgsmål om, hvordan samspillet er mellem flere integrationsmekanismer. Med en vis inspiration fra Habermas afgrænses tre forskellige integrationsmekanismer: to systemintegrative mekanismer, staten og markedet, og en mekanisme for interpersonelle relationer, det civile samfund.

Et indledende kapitel behandler seks store, klassiske civilisationsdannelser i tidsrummet ca. 3000-1500 f.Kr. Der argumenteres for, at den begyndende uddifferentiering af stat og marked i alle seks tilfælde skete samtidig med etableringen